

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ

ІВАН АНДРІЙОВИЧ ЗЯЗЮН (1938-2014) – ДУХОВНИЙ ЛІДЕР УКРАЇНСЬКИХ ОСВІТЯН

27 серпня 2014 року відійшов у вічність доктор філософських наук, професор, дійсний член НАПН України Іван Андрійович Зязюн, ректор у 1975-1990 рр. славнозвісного Полтавського педагогічного інституту імені В.Г. Короленка, Міністр освіти України у 1990-1991 рр., директор Інституту педагогіки і психології АПН України та Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України у 1993-2014 рр.

Це непоправна втрата для його родичів, друзів, колег, для всіх освітян... У цей сумний час усім нам треба краще усвідомити те, що зробив великий громадянин України, який спадок залишив нам геніальний Учитель учителів, організатор системи освіти, велетень української філософії, психології, педагогіки, культури. Ми можемо стверджувати це, оскільки Іван Андрійович зробив величезний внесок у науку і життя, фактично відродив сучасну педагогіку Добра, філософію Краси, психологію Істини, культурологію Свободи, Творчості і Справедливості.

Якщо б треба було знайти таке поняття, що точно відображало б сутність цієї Людини, його внесок в українську і світову культуру, то таким незаперечно було б слово Майстер! Він любив це поняття, часто вживав його, особливо коли говорив про своє головне наукове досягнення – систему педагогічної майстерності, яку розробляв разом із колективом однойменної кафедри на чолі з професором Н.М. Тарасевич! У зв'язку з цим, хочеться вірити, що про унікальне життя І.А. Зязюна буде написана книга, на кшталт відомого роману українського письменника, під назвою «Майстер і Україна!». Адже академік був справжнім майстром у всіх справах, за які брався у своєму житті.

Його батьки, про яких він завжди тепло згадував, виховували його таким чином, що вже у підліткові та юнацькі роки він був майстром «золоті руки» і міг робити все, щоб успішно жити на рідній українській землі, користуючись її дарами. Іванко Зязюн змалку досконало знав українське народне мистецтво, недаремно ж після закінчення школи керував будинком культури у рідному селі Пашківці, а після закінчення ПТУ очолював культурно-масову роботу Гірничо-промислової школи в м. Свердловську Луганської області. У роки навчання в університеті він успішно керував об'єднаним студентським будівельним загonom Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка в Казахстані, на ціліні. Іван Зязюн блискуче вів як професійний концерансьє концерти колективу університетської художньої самодіяльності, об'їздивши з ним усю Україну. Його лекції у товаристві «Знання» привертали увагу тисяч слухачів, адже він глибоко цікавився психологією, проводив психологічні дослідження на сцені і демонстрував сеанси гіпнозу.

Тільки Майстер міг організувати лабораторію творчих процесів у Київському театрі опери і балету імені Т. Шевченка, де К.С. Станіславський, що мав українські корені по лінії діда, у свій час підносив засобами психології і педагогіки славу національного мистецтва. На його філософські лекції з естетики у Дніпропетровській сільськогосподарській академії та в Київському державному інституті театрального мистецтва імені І.К. Карпенка-Карого збиралися сотні студентів. І не випадково лідер Полтавщини, незабутній Ф.Т. Моргун особисто запросив І.А. Зязюна на посаду ректора Полтавського педагогічного

інституту, який за декілька років перетворився під проводом наймолодшого у країні керівника у славетний, відомий на весь Радянський Союз і світ педагогічний виш. А вираз «співаючий ректор» відноситься передусім саме до І.А. Зязюна, який сприяв створенню у Полтавському педінституті дивовижного українського народного хору «Калина» і співав у ньому разом із іншими українську народну класику. Він захоплював у свій час всесоюзну аудиторію, майстерно виступаючи у Москві на колишньому Центральному телебаченні як педагог-новатор.

Зрозуміло, що такого ректора Україна заслужено призначила на посаду Міністра освіти, яким він творчо і продуктивно пропрацював неповні два роки на зламі переходу від радянської до незалежної України... У складний час перетворень у частині суспільства часто вирували емоції і несправедливі оцінки, через що потерпав і Міністр освіти І.А. Зязюн... Але не дивлячись на це, після злиття двох освітніх міністерств і ліквідації його посади він зайняв почесне місце в новоствореній у 1992 році Академії педагогічних наук України і заснував у її складі спочатку в 1993 році Інститут педагогіки і психології, а в 2007 році – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих, які стали окрасою Національної академії педагогічних наук і системи освіти України.

І.А. Зязюн заслужено посів місце і залишається в нашій пам'яті духовним лідером української системи освіти, коли вже у 70-80-ті роки минулого століття почали виходити його головні філософські, психологічні праці з естетики, етики, психопедагогіки, культурології, педагогічної майстерності, персонології тощо. І важливо те, що його фундаментальні роботи були вивірені часом, інноваційно впроваджені в освітню практику, зокрема у Державну програму «Вчитель», у роботу десятків центрів педагогічної майстерності і показали свою ефективність в умовах реформування вищої педагогічної освіти України. Його наукові погляди знайшли своє глибоке обґрунтування і подальший розвиток у діяльності очолюваних ним дослідницьких колективів інститутів і відділень Президії Національної академії педагогічних наук України.

Для І.А. Зязюна завжди був властивий неперервний творчий пошук, він показав себе справжнім педагогом-новатором всіма своїми науковими досягненнями. Академік виступав невтомним генератором ідей і вмів цінувати і підтримувати творчі знахідки

своїх колег. Він мав дар об'єднувати людей різних поколінь як наукового колективу свого Інституту (і вони з гордістю вважали себе «зязюнами!»), так і колег з різних педагогічних закладів України, Польщі, Росії, Білорусі тощо. Іван Андрійович був відданий вдячній пам'яті видатних майстрів вітчизняної педагогіки і достойно продовжував їхню шляхетну справу. Адже саме з його іменем пов'язана організація наукового макаренкознавства у республіканському та світовому масштабі, він тривалий час очолював міжнародне товариство макаренкознавців, за його активної участі було відкрито музей А.С. Макаренка в Ковалівці під Полтавою, у створенні якого допомагали науковці педагоги Л.В. Крамущенко, М.П. Лебедик, Б.М. Наумов та ін. Він також багато зробив для утвердження і збереження пам'яті ще одного славетного випускника Полтавського педінституту – В.О. Сухомлинського.

Як Учитель учителів І.А. Зязюн усе життя створював власну унікальну й авторитетну наукову освітянську школу, в якій особисто викладав уроки добра і справедливості, допомоги і підтримки наукової та освітянської молоді, уроки розуміння і співпраці з людьми, дружби і симпатії, уроки мудрості і вдячності, об'єднання і співпраці різних поколінь, уроки толерантності і прощення, творчої продуктивної праці тощо.

Психологи і педагоги Інституту, сотні і тисячі його учнів і колег, теоретики і практики української освіти отримали справжній науковий заповіт від академіка І.А. Зязюна – керуватися у своїй професійній діяльності ідеями психопедагогіки і на цій основі вдосконалювати життя українського народу. Він наполегливо наголошував, що ефективна освіта можлива лише там, де педагогіка спирається на закони функціонування психіки, на дані наукової, теоретичної і практичної психології, на духовний потенціал особистості. Фактично ж Іван Андрійович додержувався принципів психопедагогіки усе своє життя. Побудована ним сучасна система педагогічної майстерності базується саме на психопедагогіці, у чому йому надавали кваліфіковану допомогу ще полтавські психологи, зокрема автор багатовимірної теорії особистості, професор В.Ф. Моргун.

Іван Андрійович умів по-справжньому демократично спілкуватися з колегами і досягав цього засобами власного мистецтва спілкування, в основі якого стояла дивовижна

позиція щирої взаємності, емпатійного інтересу до співрозмовника, котру можна було б назвати позицією «Вчитель-учень» і «Учень-учитель». І кожний, хто з ним розмовляв, відчував себе одночасно й учнем великої Людини, і ... її вчителем, в якого уважно вдивлявся академік і на його досвіді безперервно вчився сам...

Ще один урок І.А. Зязюна обумовлений тісним зв'язком усіх його наукових і організаційних досягнень із українським народним буттям, з українською культурою – як із надійним животворним корінням його власного наукового буття. Вірність своїм народним витокам живила всю його творчість. Він ніколи не відривався від них і до них кінець кінцем і повернувся... У цьому він нагадує відомого швейцарського психолога Жана П'яже, який довів, що кожна інтелектуальна операція дитини може вважатися завершеною і гармонійною за умов своєї оборотності, тобто можливості повернення до свого начала, до своїх джерел. Для І.А. Зязюна кожна інтелектуальна перемога на науковому шляху мала своїм перфектним інноваційним критерієм покращення життя українського народу, своєї Батьківщини. І його смерть, після якої він повернувся до рідної Пашківки під Ніжиним, до могил своїх батьків, свідчить саме про це. Велике життя завершило велике Коло своїх звершень поверненням до витоків...

Хай же рідна українська земля буде пухом для дорогого Івана Андрійовича, а його мудрий образ навічно залишиться в нашій пам'яті!

Валентин Рибалка – доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу педагогічної психології і психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (м. Київ).

Вересень – жовтень 2014 р., м. Київ

Колектив редакції і ради журналу розділяє гіркоту скорботи рідних, колег, гуманітарної громадськості й пропонує читачам «Психології і особистості» одну з психолого-персонологічних статей академіка І.А. Зязюна, яка не встигла побачити світ за життя автора і була люб'язно надана колективом Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України для друку.